

ז. הטוב והרע בנמצאים נובעים מהתיקון והקלקול שבכוחות השורשיים

והנה בהיות שגזרה חכמתו יתברך שיהיה בעולם מציאות הטוב והרע כמ"ש, הנה תחילת עניין זה צריך שיהיה בכוחות האלה השורשיים ואחריהם ימשך הדבר בשפלים. והנה סידרה חכמתו יתברך את הכוחות הנבדלים - שורשי הנבראים שזכרנו, בסדר ובתכונה, שיפול (=שימצא) בהם כפי מה ששייך בהם תיקון וקלקול. והיינו שימצא בהם מצב טוב ולא טוב.

ואמיתת טוב המצב יהיה - שיהיו בהכנה ליאור באור פניו יתברך שמו, ויאיר להם. והופכו - שתחסר מהם ההכנה הזאת ויתעלם מהם. ותולדת תיקונם בשפלים הוא הטוב בהם, וההפך בהפך.

ח. הרע אינו אלא העדר הטוב

וצריך שתדע, כי הנה אע"פ שבאמת סיבת כל ענייני הטוב בכל מקום שהם, פירוש - בין בכוחות בין בתולדותיהם, הנה היא הארת פניו יתברך כמ"ש, וסיבת הרע בכל מקום שהוא - העלם הארתו¹⁷³. אמנם לטוב יתואר האדון ב"ה בשם "סיבה ממש"

הערות - ילמד ענוים דרכו

173 המחשבה הראשונית היא שיש השפעה שגורמת את הטוב ויש השפעה שגורמת את הרע. וזאת מפני שאנו רואים נמצאים "רעים" שפועלים רע באופן אקטיבי. הרמח"ל בא להוציא ממחשבה זו ומבאר שאין השפעה אקטיבית של רע, אלא הרע נוצר בפועל מהעדר השפעה. דעת תבונות סי' קב-קח: "אנחנו רואים היולד הטוב והרע בעולם. איך את חושבת שהם נשפעים? אמרה הנשמה: וכי אינו דבר נראה לעיניים? מה שהוא טוב - הוא שפע של הטובה, ומה שהוא רע - הוא שפע של הרעה. אמר השכל: ... אין הקב"ה משפיע רעה, ח"ו, כי הוא מקור טוב, וממקור טוב לא יצא רע. אמרה הנשמה: ואם כן, הרע איך בא? והרי כתיב: 'עושה שלום ובורא רע'? אמר השכל: 'בורא רע' כתיב, ולא 'עושה רע', לפי שהוא ברא הרע במציאות, שאם לא היה בורא אותו - לא היה נמצא, אך אינו עושה אותו בקום ועשה. אמרה הנשמה: ואם כן, איך נעשה? אמר השכל: קראי כתיבי: 'ה' ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל'; 'תסתיר פניך יבהלון'; ומשה רבנו ע"ה כבר אמר: 'והסתרתי פני מהם והיה לאכול' וגו'. וזה, כי הטוב - הקב"ה עושה אותו ממש בשפע הטוב, אבל הרע אינו אלא העדר שפעו וביטולו, אם מעט ואם הרבה. כי השפע הטוב בא בכל תיקון המצטרך לטובת הנשפע, ואם יבטל ויעדר השפע לגמרי - זה יהיה ביטול לנשפע ביטול גמור. אך אם השפע לא יבטל לגמרי, אך מתנאי שלמותו יתבטלו ויעדרו - יהיה החסרון בנשפע, ולא ביטול גמור. דרך משל, שפע המציאות והחיים בכואו שלם בכל ההכנות הטובות, הנה יהיה הנשפע חי ובריא; ואם יבטל לגמרי - ימות הנשפע ההוא. אך אם לא יבטל לגמרי, אבל הכנותיו יעדרו ותנאי שלמותו, הנה לא ימות הנשפע ההוא, אבל יחלה ויחיה חיי צער, וזה פשוט. ונמצא, שלא נוכל לומר שהטוב והרע הם שתי השפעות, כמו שחשבת, אבל הם תולדות ההשפעה או העדרה, בכל או במקצת".

נמצא שהרע אינו אלא השפעה שעברה צמצום כלשהו, ובכך יצרה מציאות חסרה. ההשלכה שיש לכך היא שאין רעות בעולם שאינן קשורות להפסדי הטובות. ראה דעת תבונות סי' קי: "כאשר נדקדק במציאות הדברים, נמצא שאין הרעות אלא הפסדי הטובות עצמם. ואילו ניקח כל מיני הטובות שיש במציאות, ונבין גדרם, וכל הרעות ונבין גדרם גם כן, נראה שאין מציאות

מסלול 1: יום א, כא אייר
מסלול 2: יום ב, כא אייר
מסלול 3: יום ג, כ אייר
מסלול 4: יום ד, יט אייר

(=גורם ישיר) לכללו (של הטוב) ולפרטיו; אך לרע - לא נתארהו יתברך שמו "סיבה ממש" (=גורם ישיר), כי אמנם "אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה". אלא העלם אורו והסתר פניו - יחשב לשורש לו¹⁷⁴, כי זהו סיבתו באמת, וזה על צד העדר הטוב.

כיצד נוצר הרע בפועל

אבל¹⁷⁵ לפרטי ענייניו במציאותם, הנה האדון ב"ה שהוא כל יכול ואין לחפצו מניעה ולא ליכולתו גבול כלל, ברא שורש ומקור פרטי¹⁷⁶ (= "ובורא רע"), מכון בו התכלית

הערות - ילמד עננים דרכו

הרעות אלא הפסדי אותם הטובות עצמם. על כן אין שייך פה לומר 'שתי השפעות הם', אלא השפעה והעדרה וביטולה בכל או במקצת, כמו שביארנו. אמרה הנשמה: ואם כן, העולם הזה שאנו רואים שהוא מורכב ודאי, שיש בו טובות ורעות, נצטרך לומר שנברא בשני דרכים: בהשפעה וביטול ההשפעה... ולכן כל גילוי והארה של האלוהות מסירים בעצמו את החסרון והרע. ועוד - שאין מציאות אקטיבית של רע אלא כולה הסתר, והרי היא עתידה להתבטל ועתיד הטוב להכריע את הכל. הגורם הישיר ליצירת הרע הוא הסתר הפנים. נמצא שהרע נוצר מה' בעקיפין: על ידי סילוק נוכחותו. לפי הפסקה הראשונה, משמע שכל רע שיש בעולם הוא רק העדר של השפעה. אולם אין זה מסביר כיצד מהעדר השפעה נוצר דבר במציאות שיש בו רע? כמו כן, אנו מכירים מציאות בריות הפועלות רע בעצמן, ומהיכן אלו באו? את זה בא הרמח"ל לבאר בפסקה זו: איך נוצר הרע בפועל, ומה החילוק שבין "בורא רע" לבין "עושה רע".

הרמח"ל מחלק בין "בריאת הכלל" - היינו הטבע והחוקיות של הנמצאים, לבין "בריאת הפרטים" - הנמצאים עצמם. בתחילה יצר הקב"ה בטבע הכללי על ידי השפעה - את הטוב, ועל ידי סילוק חלקי של ההשפעה והעדר - את הפסדי המציאות, והם כלל הרע. ועתה - כשהקב"ה יוצר את הנמצאים עצמם, הוא לוקח כבר משני הטבעים - הטוב והרע, במציאות.

למשל: אם נתאר את החוק היסודי של ההשפעה בשם "חסד" ואת החוק היסודי של ההעדר והחסרון כ"גבורה", כשהקב"ה ישפיע שפע ליצירת בריאה שיש בה הרבה מן ה"חסד", היא תהיה רוחנית ושלמה מאוד, בעוד שכאשר ישפיע שפע ליצירת בריאה שיש בה הרבה מן הגבורה והצמצום, היא תופיע במציאות בריבוי חסרונות וחומירות רבה, והמידות האלוהיות החיוביות כמעט אינן נמצאות בה.

משל למה הדבר דומה? למפעל של מכוניות שעל גבי הסרט הנע שמרכיב את המכונית יש כוחות שמצמצמים ואינם נותנים למכונית הנבנית חלק מהפרטים המרכיבים אותה. בסוף יוצאת מכונית שחסרה חלק מהפרטים, שאם יהיו פרטים רבים או קריטיים - היא תהיה חסרה ביותר. כך בעל חיים נוצר מהשפעה שעברה דרך מידת ההסתר והגבורה שהורידה חלקים רבים מהארת האלוהות, עד שבפועל נוצרה בריאה שאינה יודעת את ה' וחייה מתאוות החומר.

וכן בהנהגה: כשהשפע עובר דרך מנסרת ההסתר והצמצום - הוא יורד בעולם בצורה מקולקלת שעלולה לגרום נזק וקלקול, כמו חיים מעוותים שיוצרים מחלות וכיו"ב. דעת תבונות סי' קיד: "כשאנו אומרים שהקב"ה ברא העולם הזה, ודאי נבין בתחילה בריאת הכלל, ואחר כך הפרטים. פירוש, בתחילה הטבע עצמו, ואחר כך אישיו.

והנה כשרצה האדון ב"ה לחדש הטבע בטוב ורע, הנה ודאי הוא שבאה השפעה ממנו לחדש מציאות הטבע, וזהו הטוב; וזאת ההשפעה עצמה - קצת ממנה נעדרה, היינו, ההכנות הטובות שהיו בה, ותנאי השלמות שלה שהיו עושים הטבע בתכונתו טוב. והנה מציאות ההעדר הזה הוא שחידש בטבע הפסדי המציאות הטוב, שהם כלל הרע. וזה, כי הטבע ודאי מתקלקל ממה שאין השפע מתמיד לו.

מסלול 1: יום א, כא אייר מסלול 3: יום ג, כ אייר
מסלול 2: יום ב, כא אייר מסלול 4: יום ד, יט אייר

הזה של הוצאת פרטי ענייני הרע, כפי מה ששיערה החכמה העליונה היותו מצטרך למצב הנרצה באדם ובעולם. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיהו מה, ז): "יוצֵר אֹר וּבֹרָא חֶשֶׁךְ, עֲשָׂה שָׁלוֹם וּבֹרָא רָע"¹⁷⁷.

הערות – ילמד ענוים דרכו

ואחר שחודשו שני העניינים האלה בטבע הכללי, נבנו האישים בפרט, אלה על פי העניינים הטובים ואלה על פי העניינים הרעים. ואמנם גם מציאות האישים נעשה ודאי בהשפעה, כי כבר שמנו המוסד בראשונה שאין שום דבר נעשה אלא בהשפעה. ואולם ההשפעה הזאת היא ההשפעה באה אחר ההשפעה שזכרנו, שחידשה במציאות הכללי ההווייה וההפסד. ועל כן יש בחוקה לקחת מן הכלל של הטבע לצורך בניין האישים מה שיצטרך להרכבתם מן הטוב ומן הרע המיוחדש כבר".

177 על עצם בריאת הרע בשורשו על ידי ה', אין לשאול כיצד ממקור הטוב יצא רע, כיוון שעצם אפשרות הרע איננה שלילית אלא חיובית ומשרתת את מגמת הטוב בעולם – לאפשר לאדם לקנות את הטוב בעצמו ולהסיר את החסרונות בעצמו ממנו ומהעולם, כנזכר בפרק ב. אולם לזה מספיק שתהיה רק "אפשרות" לעשיית רע, ולא שיתגלה בפועל. וכך כתב הרמח"ל בדעת תבונות ס' מ: "כי הן אמת, שהיו יכולים בני אדם להיות זוכים במעשיהם, ומכירים הם האמת, ועוזבים אורחות השקר של העולם הזה ברצותם להתקרב אל בוראם; וזה בהיותם יודעים ומבינים כבר שכל מה שהוא הפך מן הדרך אשר ציווה ה' אינו אלא מכלל סוג הרע שרצה הרצון העליון, וברא בהסתר פני טובו. ועל כן ימאסו בתרמית עיניהם זה, ויבחרו באור הגנוז והצפון – אור פני מלך חיים. ואם היו עושים כן, הנה היה יחודו ית' מתגלה אליהם מצד עצמם, ונמצאו מקרבים להם הישועה; ולא היה צריך הקב"ה להראותו הוא להם בדרך קושי הגלות ואורכו, כי כיוון שנתברר להם האמת מדעתם – די בזה, וכשנתברר – נתברר. כי כיון שכבר ראו הרע והכירוהו, ועזבוהו ואחזו באמיתת יחודו – הרי נעשה מה שצריך, כי כל הכוונה היא רק שיתאמת להם עניין זה, כדי שמשם והלאה יתענגו באמת שנתגלה להם, אם כן כשנתגלה – נתגלה. הלא תראי – אדם הראשון עצמו כך קרה לו... כיון שכבר ברא (הקב"ה) הרע, אז ודאי כבר המחשבה יכולה לצייר אותו, ולהכיר מכוחו היחוד באמת. ואמנם, אדם הראשון כבר היה רואה הרע, והיינו כי הלא הוא היה עץ הדעת טוב ורע שהקב"ה אסרו עליו, ואף על פי כן היה עינו מטעה אותו לחשוב אותו תאוה לעיניים וטוב למאכל ונחמד להשכיל, כדברי הכתוב: 'ותרא האשה' וגו'. ונמצא, שהיה רואה מיד שיש מקום לטעות ח"ו, ולומר או שתי רשויות הם ח"ו, או כל שאר סברות הרעות שהיה משים לפנייהם הנחש. ואמנם אדם הראשון באמת חכם גדול היה, והיה לו לחקור בחכמתו על זה כראוי; וגם כבר היה יודע אמיתתו של דבר מצד חכמתו, שכל מה שרואה מנגד מה שהודיע לו ית' מן אמיתת התיקון – אינו אלא שקר מדומה, מכלל הרע שברא הוא ית' להודיע אמתת יחודו, ולנסות בו את האדם עצמו לתת לו זכות. ואם היה עומד באמונתו, ולא היה מתפתה אחר יצר הרע, אלא אדרבה, היתה מתחזקת בלבו האמונה הזאת, אז היה נקרא שהשיג היחוד העליון, שהרי כבר ראה וציירה מחשבתו מה הוא הרע, וגם השיג בחכמתו שכל מה שהוא רע – אינו אלא נברא ממנו ית' לכבוד עצמו. והנה, היה די שיתחזק באמונה זו שלא לעבור את פי ה', וזה עד ליל שבת קודש, כאשר חכמים יגידו, שאז היה הקב"ה עושה ביום אחד מה שהוא עושה עתה בשיתא אלפי שנים; והיינו שהיה סוף סוף מראה לו בפועל שמה שהאמין מיחודו ית' הוא אמת, וזה, כי היה מבטל ברגע אחד כל הרע מן העולם. אבל אדם הראשון נתפתה בתחילה אחר התאוה והתשוקה שלו, ואז חזר וחשב סברות רעות כדי להקל לעצמו... אז הוצרך להראות לו במופת מה שלא רצה להשיג מצד הידיעה, והיינו להראות לו מהו הרע באמת; ואין, אף על פי שמניחים לו מקום כל כך גדול, סוף סוף צריך לבא הכל לממשלת הטוב היחידית; והוא דרך קושי העולם הזה שנגזר עליו... וכן הוא לבניו אחריו גם כן, כי לולי היו רוצים להשיג זה, ולקבוע ידיעה זאת בנפשותם מצד החכמה – היה די, כי אין צריך אלא שידעוהו, והרי ידעוהו, וכשנתברר – נתברר. אך כיון שלא זכו בני אדם במעשיהם, ואדרבה, הלכו אחרי התרמית המתראה לעיניהם בכל אותם

מסלול 1: יום א, כא אייר
מסלול 2: יום ב, כא אייר
מסלול 3: יום ג, כ אייר
מסלול 4: יום ד, יט אייר

ועניין השורש הזה - הוא כלל כוחות שונים, ישתלשלו מהם ענייני החסרון והרעות כולם בכל בחינותיהם, בין מה שנוגע לנפש בין מה שנוגע לגוף¹⁷⁸, בכל פרטיהם למחלקותם, ועוד נדבר מזה בחלק הב' בס"ד.

חיזוק כוחות ההסתר והחלשתם

והנה כלל הכוחות האלה (של הרע) מתנהג לפעול או שלא לפעול, בין בכלול בין בחלקיו, אחר העלם אורו יתברך והסתר פניו. כי כפי שיעור ההעלם, כך בשיעור זה תנתן שליטה וממשלה אל כלל הכוחות האלה, או אל חלקים ממנו שיפעלו. והנה בהתגבר הכוחות האלה (הרעים) ובמושלם - יוכחש כוח הטוב, ויתקלקל מצב הכוחות שורשי הנבראים שזכרנו, ויתחלשו הם וענפיהם; וכשיוכנעו הכוחות האלה ותנטל מהם השליטה והפעולה - יגבר הטוב, ויתוקנו שורשי הנבראים ויטייבו במצב הטוב, ויתחזקו הם וענפיהם.

ואולם כל מה שזכרנו (בפרקים ג-ד) מענייני הטוב והרע, ומלחמת השכל והחומר, וכל ענייני תיקון וקלקול - שורש כל העניינים כולם הם התגברות הכוחות האלה, והגיע עניינם ותולדתם בנבראים, בשורשים או בענפים, או הכנעתם וביטול פעולתם, והסיר עניינם ותולדותם מן הנבראים, שורשים וענפים¹⁷⁹.

ט. מדרגות השפעת הטוב והרע ושמותם

והנה חילוקי מדרגות הרבה יש בעניין כוחות הרע שזכרנו והנשפע מהם¹⁸⁰.

הערות - ילמד ענויים דרכו

הסברות הרעות שזכרנו למעלה, הרי הקב"ה צריך הוא לגלות להם מה שלא ידעו הם להשיג. ואין זה אלא שיעשה בדרך שהוא עושה בגלות הזה, שהסתיר פניו הסתר אחר הסתר, עד שנתגברה הרעה בעולם תכלית התגבורת הגדול... והנה בסוף הכל - פתאום יבא אל היכלו האדון היחיד ב"ה, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו".

לכן הקב"ה רק "ברא רע", את האפשרות, על ידי יצירת השורש הכללי לסדרי הרע וההסתר. אולם הרע שנוסף בעולם ובאדם על ידי חטא אדם הראשון - זוהי עשייה של האדם ולא של ה'. על כן "בורא רע" ולא "עושה רע".

178 כיוון שהגוף והנשמה נבראו באופן שהנשמה נבראה בהארה רבה ללא העדר, ואילו הגוף נברא בהסתר וחסרון גדול. יתור מכך: בנשמה כלולים כל סדרי הנהגת הטוב ואילו בגוף כלולים כל סדרי הנהגת ההסתר (דעת תבונות סי' עח). נמצא שהאדם כולל כל סדרי הנהגה בכלל, וזה עניין "צלם אלוהים". הרמח"ל ביאר זאת בהרחבה בדעת תבונות סי' קכד.

179 כלומר, כשאדם עושה מצווה הוא מעצים ומגביר את ההארה של הבורא ומחליש את כוחות ההסתר, וזה מה שגורם לזיכרון הגוף והשתנותו או להגברת כוח הנשמה. וכן להפך בעבירות.

180 בביאור הגבלת כוחות הרע וההסתר - עיין דעת תבונות סי' קטז. ובביאור שתי הבחינות ברע (פחיתות והפסד - שהם שני סוגי הרע שנוצרו, האחד מעצם בריאת האדם והשני על ידי חטאו) - עיין דעת תבונות סי' קכו.

בעניין המדרגות שיש בחסרונות ובהסתר בנבראים עצמם - עיין בדבריו בס' קטז: "לא מפני שיהיה נברא אחד חסר השלמות נאמר שהוא דבר רע ממש. כי יכול להיות חסרון, שאף על פי שאינו השלמות והטוב הגמור - איננו רע. הלא תראי, המלאכים גם הם חסרים ודאי, כי אינם בתכלית

מסלול 1: יום א, כא אייר
מסלול 2: יום ב, כא אייר
מסלול 3: יום ג, כ אייר
מסלול 4: יום ד, יט אייר

ובדרך כלל נקרא לנשפע מהם: טומאה¹⁸¹, חושך, וזוהמא, או חול¹⁸², וכיוצא. ולנשפע מהארת פניו יתברך נקרא: קדושה¹⁸³, וטהרה, אור, וברכה, וכיוצא בזה. אבל בהבחנת פרטי העניינים - נבחין מיני הסוגים האלה ופרטיהם (כמו המדרגות בטומאה ובקדושה), שעליהם סובבת כל ההנהגה שהאדון ב"ה מנהג את עולמו.

י. המלאכים מוציאים כל דבר אל הפועל

ואמנם, הנה לכל עניין מעניינים אלה נמצאו פקידים ממונים מסוג המלאכיים שביארנו למעלה, להוציא הדברים לפועל עד הגשמיות, אם לטוב ואם למוטב. והנה הם

הערות - ילמד ענוים דרכו

השלמות, כי אין תכלית שלמות אלא לאדון ב"ה, וביניהם גם כן כמה מעלות ומדרגות יש, שהמדרגה השנייה פחותה מן הראשונה וחסרה ממנה, ואף על פי כן אינם בחסרון כל כך גדול שיוליד בהם מה שהוא רע ממש, שהרי אין ביניהם לא קנאה לא שנאה, אין בהם יצר הרע, אין בהם לא שינה ולא עייפות ולא חולי ולא מיתה. אך בני האדם - הם פחותים מן המלאכים וחסרים מהם, והחסרון בהם גבר כל כך שיש בהם מה שהוא רע, כי יש בהם יצר הרע, חולאים ומיתה. בעלי החיים - יש בהם חסרון יותר, שאין להם לא שכל ולא דיבור, והם מזוהמים ומטונפים. ויש המזיקים ומלאכי חבלה ורוחות הטומאה - שהם רע ממש, והם ההפך ממש לטוב ולשלמות, אותם שהשם העליון ב"ה מתעלם מהם העלם גמור, כטעם: 'אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה'. ואמנם שלשלת החסרונות הוא שמוציא הרע, כי בהשתלשל העניין הזה, ונוסף חסרון על חסרון סוף סוף יוליד מה שהוא רע ממש".

181 בעניין כוחות הטומאה, זמן שליטתם והעברתם - עיין לקמן חלק ד פרק ו. בעניין שימוש בכוחות הטומאה - עיין לקמן חלק ג פרק ב בסופו.

182 החול עצמו הוא חלק מה"רע" וההסתר, כי ענייני החול אינם קדושה כשלעצמם ועל כן הם רחוקים מהאלוהות. כאמור בדעת תבונות ס"י עח: "הרוחניים - כל עסקם בדברי קדושה; אך הגשמיים - ענייניהם ענייני חול ודברים שפלים ונבזים... כללו של דבר, כל דברי הגשמיות והטבע הלז הם חושך ולא אור, מה שהאדון ב"ה מסתיר פניו מן העולם ואינו מאיר בו הארת קדושתו, אדרבא, מנחם בתווה לא דרך, בדרכים שפלים אלה". אבל יש בכוח האדם לעשות את מעשי החול בדרך קדושה, על ידי המצוות והכוונה, כפי שהתבאר לעיל בפרק ד. וכן כתב בדעת תבונות ס"י פח: "ענייני הגוף, אפילו בבחינת גוף, יכולים להיות בשתי דרכים: או דרך חול ומעשי בהמה, כמעשי רוב בני האדם, או דרך קדושה ועבודה, כעניין: 'בכל דרכיך דעהו', בהיות הכל בכונה מיושרת כראוי... אבל שניהם כאחד הם על כל פנים ענייני גופניות, כי לאכול צריך, לשתות צריך, ואי אפשר בלאו הכי, יהיה אכילה ושתיה של חולין או של קדושה. זה וזה עניין גופני הוא".

183 יסוד ההארה האלוהית הוא ההשפעה והחסד. וזה עניין הקדושה, כדבריו בספר אדיר במרום: "כל הקדושה בסוד החסד... הקדושה רוצה להיטיב". לכן כל נברא שההארה האלוהית רבה בו - הרצון להשפיע גדול בו. ואילו נברא שההסתר גדול בו - האנוכיות רבה בו. לכן בקדושה יש קרבה ודבקות בה' ית'. וכדי להידבק בקדושה האלוהית צריך האדם לעסוק בדרכי הקדושה, היינו דרכי השפעת החיות מה' אל הנבראים, ככתוב בשערי רמח"ל: "עיקר מה שצריך האדם להיות משכיל, הוא עניין קדושתו ית' המתפשטת בעולמו, שישאל נתקדשו בה. מה עניין הקדושה הזאת ומה הן דרכיה ואיך מתפשטת ואיך מזדמנים לקראתה להתקדש בה כראוי". ידיעה זו מתבארת בלימוד חכמת האמת, ככתוב שם: "חכמת האמת מפרשת עניין הקדושה והשראת האלוה על בריותיו והידבקו בהם... וכל עניין המצוות הוא על מנת להמשיך קדושה, וכל העבירות מוסיפות טומאה וכוח לט"א.

משרתיו יתברך עושי דברו, שכך רצה וסידר, שתהיינה גזרותיו יוצאות למעשה על ידי מלאכיו, כפי מה שהפקידם וסידר בידם.

שאלות מנחות:

- ✦ אנו תופסים את העולם הזה כעולם בעל חסרונות וקלקולים. מה מחדש לנו הרמח"ל בעניין זה?
- ✦ מדוע במחשבה ראשונה אנו תופסים את הרע בעולם כבעל מציאות עצמית, כמו הטוב? מה ההוכחה שבאמת אין רע בעולם אלא "העדר טוב"?
- ✦ מדוע חשוב כל כך להדגיש שהרע אינו עצמי במציאות אלא העדר טוב? כיצד זה מאפשר לרכוש תקווה אופטימית במציאות?
- ✦ הסבר: הקב"ה הוא גורם עקיף ליצירת הטבע הכללי של הרע, והוא גורם עקיף יותר לחסרונות ולקלקולים המעשיים הנוצרים במציאות.
- ✦ כיצד מעשי המצוות והעבירות קשורים לשורשי ההסתדר וההארה?

תם חלק ראשון